

ered. The scientific developments of H. S. Kostiuk regarding the mental activity of the individual are analyzed. In particular, emphasis is placed on his position regarding the person's understanding of the task's conditions, the transformation of initial task conditions into the required, pedagogical guidance on the development of students' mental abilities, his beliefs on what requirements should be followed when developing new means of new knowledge understanding by senior pupils, the formation of certain mental skills, the development of their creative thinking tools. It is proved that the basis of thinking aimed at task solving is finding the objective relationships between the given and the desired in the process of continuous interaction of the subject with the object. From these positions, the definition of a creative task, creative thinking is given, the stages of the process of solving a creative task are analyzed. Methodical recommendations on the development of schoolchildren creative thinking of by means of KARUS are given: the prognostically necessary information contains material on: the concept of creativity in a broad and narrow sense; the structure of the task solving process; lessons unit on the development: of students' abilities to notice the positive and negative qualities of objects; on the development of creative thinking of senior pupils in the process of creative tasks solving.

Key words: task, creative thinking, understanding of the task conditions, analogization, combining, reconstruction.

Отримано 23. 05.2019

УДК 159.9

Шепельова Марія Володимирівна

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НА ХУДОЖНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У СПРИЙМАННІ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ

Шепельова М. В. Вплив особистісних характеристик на художні орієнтації студентів у сприйманні творів живопису. У статті за результатами емпіричного дослідження виявлено тенденції прояву художніх орієнтацій, особистісних характеристик та емпатії у студентів. На основі розрахунку факторних навантажень виявлено, що системоутворювальним фактором художніх орієнтацій студентів у сприйманні живопису є орієнтація на емоційне навантаження твору. Другим за значимістю є творчий підхід художника, смислове навантаження твору та техніка зображення мають найменше значення серед проявів художніх орієнтацій у сприйманні творів живопису. Із застосуванням методу множинного лінійного регресійного аналізу встановлено, що на орієнтацію студентів на емоційне навантаження у сприйманні творів живопису позитивно впливають такі показники: раціональний канал емпатії, ідентифікація в емпатії, загальна активність, совісність, схильність до ризику, жіночність, інтуїтивний канал емпатії, установки, що сприяють або перешкоджають емпатії. Негативний вплив мають такі показники: розгальмованість, емоційний канал емпатії, проникаюча здатність в емпатії, сором'язливість.

Ключові слова: художність, художні орієнтації у сприйманні творів живопису, особистісні характеристики, емпатія, студенти.

Шепелёва М. В. Влияние личностных характеристик на художественные ориентации студентов в восприятии живописи. В статье по результатам эмпирического исследования выявлены тенденции проявления художественных ориентаций, личностных характеристик и эмпатии у студентов. На основе расчета факторных весов выявлено, что

системообразующим фактором художественных ориентаций студентов в восприятии живописи есть ориентация на эмоциональную нагрузку произведения. Вторым по значимости есть творческий подход художника, смысловая нагрузка произведения и техника изображения имеют наименьшее значение среди проявлений художественных ориентаций в восприятии произведений живописи. С применением множественного линейного регрессионного анализа установлено, что на ориентацию студентов на эмоциональную нагрузку произведения позитивно влияют такие показатели: рациональный канал эмпатии, идентификация в эмпатии, общая активность, совестливость, склонность к риску, женственность, интуитивный канал эмпатии, установки, которые способствуют или препятствуют эмпатии. Негативное влияние оказывают такие показатели: расторможенность, эмоциональный канал эмпатии, проникающая способность в эмпатии, робость.

Ключевые слова: художественность, художественные ориентации в восприятии произведений живописи, личностные характеристики, эмпатия, студенты.

Вступ. Художність є інтегральною властивістю мистецтва, яка виступає критерієм приналежності твору до мистецтва та проявляється тільки при взаємодії твору зі сприймаючим. Основою для творів живопису виступає дійсність, інтерпретована та втілена митцем у художньому творі в живописній формі.

Художність як інтегральна властивість мистецтва включає такі характеристики [4]:

- 1) пізнавальна ємність;
- 2) система оцінок (ціннісно-орієнтаційний компонент);
- 3) комунікативні характеристики (зрозумілість, доступність знаково-символічної системи);
- 4) технічні характеристики;
- 5) естетичні якості (здатність твору викликати естетичні переживання).

Усі наведені характеристики розглядаються як різні грані одного цілого. Твір мистецтва виступає носієм наведених вище характеристик у різному їх співвідношенні [4]. Як у художньому творі, так і в його реальному впливі на людину можна виокремити різні аспекти (наприклад – пізнавальний, емоційний). Але разом з тим головною специфікою художнього твору вважається цілісність, порушення якої призводить до розпаду художнього образу.

Саме через те, що художність картини визначається неповторним поєднанням зазначених складових, кожна картина створює особливе враження на сприймаючого, яке теж є інтегральним, тобто відображає поєднання цих компонентів між собою.

Вихідні передумови. Художні орієнтації у сприйманні живопису включають чотири складові [10]:

- емоційне навантаження художнього твору;
- техніка зображення (вміння втілювати формальні характеристики творчого задуму засобами живопису);
- творчий підхід художника (застосування митцем специфічних живописних засобів та прийомів, які більшою мірою стосуються змістових характеристик твору);
- смислове навантаження художнього твору.

Кожна з цих складових має свої прояви у творі живопису [9].

Емоційне навантаження художнього твору:

- настрої, який виражає картина (настрій у картині передається через характер ліній, мазків, кольори, контрасти та викликає емоційний відгук глядача, який надалі створює емоційний фон сприймання);
- здатність картини викликати у глядача здивування, переживання,
- \зацікавленість;
- створення картиною ефекту залученості глядача;
- здатність картини викликати у нього певні спогади.

Техніка зображення:

- зовнішня привабливість картини;
- цілісність композиції;
- приємність, гармонійність кольорової гами, наявність кольорових контрастів;
- вміння митця реалістично зображати предмети, об'єкти та явища, передавати динаміку й об'єм на площині картини.

Творчий підхід художника:

- незвичний, оригінальний сюжет;
- незвичне смислове поєднання об'єктів;
- поєднання в художньому образі протилежних по суті об'єктів/явищ;
- наявність свого неповторного стилю зображення.

Смислове навантаження твору:

- багатозначність художнього образу;
- розкриття художнім образом абстрактного поняття чи ідеї;
- передбачення сюжетом наявності передісторії і розвитку подій у майбутньому;
- наявність у картині глибокої думки, ідеї, яка виходить за межі безпосередньо зображеного на картині.

Виявлені у наших попередніх публікаціях особливості прояву перцептивно-мисленневих стратегій та художніх орієнтацій у студентів [10] спонукали нас до дослідження впливу їхніх особистісних характеристик на системоутворювальні художні орієнтації у сприйманні творів живопису.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінки домінуючих художніх орієнтацій досліджуваних у процесі сприймання творів живопису за показниками «емоційне навантаження художнього твору», «техніка зображення», «творчий підхід художника» та «смислове навантаження художнього твору» нами розроблено опитувальник «Художня спрямованість сприймання творів живопису» [9].

Для визначення особистісних творчих характеристик студентів було застосовано опитувальник Ф. Е. Вільямса, модифікований О. Є. Тунік [8], який дозволив визначити наступні показники творчості студентів: схильність до ризику, складність (комплексність), допитливість та уяву. Схильність до ризику має такі прояви: конструктивне сприйняття критики, припущення можливості невдачі; намагання висувати припущення; діяти у неструктурованих умовах; захищати власні цілі. Складність (комплексність) проявляється

в пошуку багатьох альтернатив; баченні різниці між тим, що є, і тим, що могло б бути; прагненні привести в порядок неупорядковане; аналізувати складні проблеми, сумніватися в єдиному вірному рішенні. Проявами допитливості є гра ідеями, пошук виходу з невизначених ситуацій, цікавість до загадок, головоломок; роздуми над прихованим сенсом явищ. Уява проявляється у здатності до візуалізації, довірі до інтуїції [8, с.12].

Визначення рівня емпатії у досліджуваних здійснювалося за допомогою методики «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. В. Бойко [5]. Вона дозволяє визначити загальний рівень емпатії та окремі її показники: раціональний (характеризує спрямованість уваги, сприймання та мислення на сутність іншої людини – на її стан, проблеми, поведінку), емоційний (оцінює здатність входити на одну емоційну «хвилю» з оточенням, співпереживати, співчувати) та інтуїтивний (показує здатність бачити поведінку партнерів, діяти в умовах нестачі об'єктивної інформації про них, спираючись на досвід) канали емпатії; установки, що сприяють або перешкоджають емпатії (ефективність емпатії знижується, якщо людина намагається уникати особистих контактів, вважає недоречним проявляти цікавість до інших, переконана себе спокійно ставитися до переживань і проблем оточуючих), проникаюча здатність в емпатії (важлива комунікативна властивість людини, яка дозволяє створювати атмосферу відкритості, довіри, задушевності) та ідентифікація в емпатії (вміння зрозуміти іншого на основі співпереживання, постановки себе на місце партнера) [5].

Для вивчення особистісних характеристик досліджуваних нами застосовано багатофакторний особистісний опитувальник «Психодіагностичний тест» (ПДТ) В. М. Мельникова та Л. Т. Ямпольського [6, 7]. Методика дозволяє виокремити десять шкал нижнього рівня («невротизм», «психотизм», «депресія», «совісність», «розгальмованість», «загальна активність», «сором'язливість», «товариськість», «естетична вразливість», «жіночність») та чотири шкали верхнього рівня, які є узагальненням шкал нижнього рівня: «психічна невірноваженість» яка є узагальненням оцінок за трьома шкалами нижнього рівня («невротизм», «психотизм», «депресія») та призначена для інтегральної оцінки ступеня психічної стійкості особистості; «асоціальність», яка є узагальненням оцінок за двома шкалами нижнього рівня («совісність», «розгальмованість») та призначена для інтегральної оцінки ступеня соціальної пристосованості особистості; «інтроверсія», яка є узагальненням оцінок за трьома шкалами нижнього рівня («загальна активність», «сором'язливість», «товариськість») та призначена для інтегральної оцінки ступеня соціальної контактності особистості; «сензитивність», яка є узагальненням оцінок за двома шкалами нижнього рівня («естетична вразливість», «жіночність») та призначена для інтегральної оцінки делікатності емоційних переживань [6, 7].

Дослідження проводилося серед студентів-психологів – 37 осіб (58%), студентів технічного спрямування – 13 осіб (20%) віком від 16 до 25 років, а також інших – 14 осіб (22%) віком від 25 до 44 років. Загальна кількість досліджуваних – 64 особи, з них 48 осіб (75%) жіночої статі, 16 (25%) – чоловічої. Дослідження проводилося дистанційно із застосуванням сервісу «Google-форми».

Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою визначення середніх значень, процентних співвідношень, факторного аналізу для виявлення системоутворювального фактору та множинного лінійного регресійного аналізу, в результаті чого визначено вплив особистісних характеристик на художні орієнтації студентів у сприйманні творів живопису.

Результати дослідження художніх орієнтацій у сприйманні творів живопису за показниками «емоційне навантаження твору» (ЕН), «техніка зображення» (ТЗ), «творчий підхід художника» (ТП) та «сміслові навантаження твору» (СН), особистісні характеристики та показник емпатії у загальній вибірці досліджуваних (ЗВ), у групах студентів-психологів (СП), студентів технічного спрямування (СТ) та «інших досліджуваних» (ІД) представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Середні значення художніх орієнтацій, особистісних характеристик та емпатії у досліджуваних

Художні орієнтації	Середні значення (%)			
	ЗВ	СП	СТ	ІД
ЕН	74	75	73	68
ТЗ	69	68	75	68
ТП	69	70	77	57
ЗН	71	71	73	67
Особистісні характеристики	Середні значення (бали)			
	ЗВ	СП	СТ	ІД
Невротизм	6.6	6.5	6.3	5.6
Психотизм	5.1	5.6	6.2	3.6
Депресія	7.0	6.6	6.8	4.9
Психічна неврівноваженість	6.1	6.3	6.3	5.1
Совісність	6.0	5.8	6.0	4.9
Розгальмованість	5.6	5.5	5.6	4.5
Асоціальність	4.6	5.6	5.4	4.7
Загальна активність	5.1	4.7	5.6	4.0
Сором'язливість	5.2	5.5	6.3	4.0
Товариськість	6.1	4.5	4.5	6.1
Інтроверсія	5.8	6.4	6.6	5.0
Естетична вразливість	6.0	5.9	5.8	5.8
Жіночність	6.9	7.8	7.6	6.7
Сензитивність	5.8	5.7	6.3	5.7
Творчість (загальний показник)	5.5	5.6	5.9	5.0
Схильність до ризику	5.1	5.2	4.4	4.9
Допитливість	5.6	5.4	5.8	6.0
Складність	5.8	5.6	7.0	5.0
Уява	5.5	5.8	5.5	4.8
Емпатія (загальний показник)	5.5	4.9	4.4	4.9

Розглянемо результати дослідження прояву художніх орієнтацій студентів у процесі сприймання творів живопису. У студентів-психологів виявлено таку тенденцію: на першому місці знаходиться «емоційне навантаження художнього твору» – 75 %, на другому – «сміслові навантаження художнього твору» (71 %), далі йде «творчий підхід художника» – 70 %, на четвертому – «техніка зображення» зі значенням 68 %.

Група «інші досліджувані» демонструє наступні особливості художніх орієнтацій у процесі сприймання творів живопису: на першому місці виявлено «емоційне навантаження художнього твору» та «техніка зображення» із середньогруповим значенням 68 %, на другому – «сміслові навантаження художнього твору» (67 %), на третьому – «творчий підхід художника» (57 %).

Аналіз результатів, отриманих за допомогою опитувальника Ф. Е. Вільямса в модифікації О. Є. Тунік для вивчення особистісних творчих характеристик, показав наступне. Середні значення за загальним показником творчої спрямованості особистості на всій вибірці становить 5,5 балів, що відповідає середньому рівню. Низький рівень творчої спрямованості виявлено у 14,1 % досліджуваних, середній – у 76,6 %, високий – у 9,4 %.

За результатами аналізу середніх значень досліджуваних показників встановлено таку тенденцію. На першому місці серед особистісних творчих характеристик у студентів досліджуваної вибірки знаходиться «складність» (5,8 балів), на другому місці – «допитливість» (5,6 балів), на третьому – «уява» (5,5 балів), на четвертому місці знаходиться показник «схильність до ризику» (5,1 балів), що відповідає середньому рівню прояву цих параметрів. Низький рівень складності виявлено у 12,5 % досліджуваних, середній – у 62,5 %, високий – у 25,0 %. Низький рівень допитливості виявлено у 12,5 % досліджуваних, середній – у 68,8 %, високий – у 18,8 %. Низький рівень уяви виявлено у 12,5 % досліджуваних, середній – у 70,3 %, високий – у 17,2 %. Низький рівень схильності до ризику виявлено у 14,1 % досліджуваних, середній – у 81,3 %, високий – у 4,7 %.

У студентів-психологів середні значення за загальним показником творчості становить 5,6 балів. За результатами аналізу середніх значень окремих особистісних творчих характеристик студентів-психологів встановлено таку тенденцію. На першому місці знаходиться «уява» – 5,8 балів, на другому – «складність» – 5,6 балів, на третьому – «допитливість» – 5,4 балів, на четвертому – «схильність до ризику» – 5,2 балів, що відповідає середньому рівню прояву цих параметрів. Низький рівень творчості виявлено у 10,8 % досліджуваних, середній – у 78,4 %, високий – у 10,8 %. Низький рівень схильності до ризику виявлено у 13,5 % досліджуваних, середній – у 81,1 %, високий – у 5,4 %. Низький рівень складності виявлено у 13,5 % досліджуваних, середній – у 67,6 %, високий – у 18,9 %. Низький рівень допитливості виявлено у 18,9 % досліджуваних, середній – у 62,2 %, високий – у 18,9 %. Низький рівень уяви виявлено у 8,1 % досліджуваних, середній – у 73,0 %, високий – у 18,9 %.

У студентів технічного спрямування середні значення за загальним показником творчості – 5,9 балів. За результатами аналізу середніх значень

окремих особистісних творчих характеристик студентів технічного спрямування встановлено таку тенденцію. На першому місці знаходиться показник «складність» – 7,0 балів, на другому – «допитливість» (5,8 балів), на третьому – «уява» (5,5 балів), на четвертому – «схильність до ризику» (4,4 балів), що відповідає середньому рівню прояву цих параметрів. Низький рівень творчості виявлено у 15,4 % досліджуваних, середній – у 69,2 %, високий – у 15,4 %. Низький рівень схильності до ризику виявлено у 23,1 % досліджуваних, середній – у 76,9 %, високий рівень не виявлено у жодного досліджуваного цієї групи. Низький рівень складності виявлено у 7,7 % досліджуваних, середній – у 38,5 %, високий – у 53,8 %. Низький рівень допитливості не виявлено у жодного досліджуваного, середній – виявлено у 84,6 %, високий – у 15,4 %. Низький рівень уяви виявлено у 23,1 % досліджуваних, середній – у 53,8 %, високий – у 23,1 %.

У групі «інші досліджувані» за загальним показником творчості маємо середнє значення 5,0 балів. За результатами аналізу середніх значень окремих особистісних творчих характеристик досліджуваних цієї групи встановлено таку тенденцію. На першому місці знаходиться «допитливість» – 6,0 балів, на другому – «складність» (5,0 балів), на третьому – «схильність до ризику» (4,9 балів), на четвертому – «уява» (4,8 балів), що також відповідає середньому рівню прояву цих параметрів. Низький рівень творчості виявлено у 21,4 % досліджуваних цієї групи, середній – у 78,6 %, високий рівень не виявлено у жодного досліджуваного. Низький рівень схильності до ризику виявлено у 28,6 % досліджуваних, середній – у 64,3 %, високий – у 7,1 %. Низький рівень складності виявлено у 21,4 % досліджуваних, середній – у 71,4 %, високий – у 7,1 %. Низький рівень допитливості виявлено у 7,1 % досліджуваних, середній – у 71,4 %, високий – у 21,4 %. Низький рівень уяви виявлено у 14,3 % досліджуваних, середній – у 78,6 %, високий рівень прояву уяви не виявлено у жодного досліджуваного цієї групи.

Розглянемо результати дослідження особистісних характеристик досліджуваних (методика «Психодіагностичний тест» (ПДТ) В. М. Мельникова та Л. Т. Ямпольського [6]).

За результатами аналізу середніх значень шкал верхнього рівня у досліджуваних ми виявили таку тенденцію. На першому місці знаходиться шкала «психічна невірноваженість», яка є узагальненням оцінок за трьома шкалами нижнього рівня («невротизм», «психотизм», «депресія») та призначена для інтегральної оцінки ступеня психічної стійкості особистості – 6,1 балів (середній рівень). На другому місці знаходиться шкала «інтроверсія» – 5,8 балів (середній рівень), яка є узагальненням оцінок за трьома шкалами нижнього рівня («загальна активність», «соромливість», «товариськість») та призначена для інтегральної оцінки ступеня соціальної контактності особистості. Також на другому місці знаходиться шкала «сензитивність» – 5,8 балів (середній рівень), яка є узагальненням оцінок за двома шкалами нижнього рівня («естетична вразливість», «жіночність») та призначена для інтегральної оцінки делікатності емоційних переживань. На третьому місці знаходиться шкала «асоціа-

льність» – 4,6 балів (середній рівень), яка є узагальненням оцінок за двома шкалами нижнього рівня («совісність», «розгальмованість») та призначена для інтегральної оцінки ступеня соціальної пристосованості особистості.

Високий рівень психічної неврівноваженості виявлено у 45,3% досліджуваних (29 осіб), середній – 50,0% (32 особи), низький – 4,7% (3 особи). Високий рівень інтроверсії виявлено у 26,6% досліджуваних (17 осіб), середній – 50,0% (32 особи), низький – 23,4% (15 осіб). Високий рівень сензитивності виявлено у 10,9% досліджуваних (7 осіб), середній – 75,0% (48 осіб), низький – 14,1% (9 осіб). Високий рівень асоціальності виявлено у 4,7% досліджуваних (3 особи), середній – 56,2% (36 осіб), низький – 39,1% (25 осіб).

За результатами аналізу середніх значень шкал верхнього рівня у студентів-психологів ми виявили таку тенденцію. На першому місці знаходиться шкала «інтроверсія» – 6,4 балів (середній рівень). На другому – шкала «психічна неврівноваженість» – 6,3 балів (середній рівень). На третьому – «сензитивність» – 5,7 балів (середній рівень). На четвертому – «асоціальність» – 5,6 балів (середній рівень).

Високий рівень інтроверсії виявлено у 18,9% досліджуваних (7 осіб), середній – 81,1% (32 особи), низький – не виявлено. Високий рівень психічної неврівноваженості виявлено у 51,4% досліджуваних (19 осіб), середній – 45,9% (17 осіб), низький – 2,7% (1 особа). Високий рівень сензитивності – не виявлено, середній – 94,6% (35 осіб), низький – 5,4% (2 особи). Високий рівень асоціальності виявлено у 5,4% досліджуваних (2 особи), середній – 78,4% (29 осіб), низький – 16,2% (6 осіб).

За результатами аналізу середніх значень шкал верхнього рівня у студентів технічного спрямування ми виявили таку тенденцію. На першому місці знаходиться шкала «інтроверсія» – 6,6 балів (середній рівень). На другому місці – шкала «психічна неврівноваженість» – 6,3 балів (середній рівень), а також – шкала «сензитивність» – 6,3 балів (середній рівень). На третьому місці – «асоціальність» – 5,4 балів (середній рівень).

Високий рівень інтроверсії виявлено у 23,1% досліджуваних (3 особи), середній – 69,2% (9 осіб), низький – 7,7% (1 особа). Високий рівень психічної неврівноваженості виявлено у 53,8% досліджуваних (7 осіб), середній – 46,2% (6 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень сензитивності – не виявлено, середній – 100% (13 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень асоціальності – не виявлено, середній – 76,9% (10 осіб), низький – 23,1% (3 особи).

За результатами аналізу середніх значень шкал верхнього рівня у інших досліджуваних ми виявили таку тенденцію. На першому місці знаходиться шкала «сензитивність» – 5,7 балів (середній рівень). На другому місці – шкала «психічна неврівноваженість» – 5,1 балів (середній рівень). На третьому – «інтроверсія» – 6,6 балів (середній рівень). На четвертому місці – «асоціальність» – 4,7 балів (середній рівень).

Високий рівень сензитивності – 7,1% (1 особа), середній – 71,4% (10 осіб), низький – 21,5 (3 особи). Високий рівень психічної неврівноваженості виявлено у 28,6% досліджуваних (4 особи), середній – 57,1% (8 осіб),

низький – 14,3% (2 особи). Високий рівень інтроверсії виявлено у 14,3% досліджуваних (2 особи), середній – 57,1% (8 осіб), низький – 28,6% (4 особи). Високий рівень асоціальності – 14,3% (2 особи), середній – 50,0% (7 осіб), низький – 35,7% (5 осіб).

За результатами аналізу середніх значень шкал нижнього рівня у досліджуваних ми виявили таку тенденцію. На першому місці знаходиться шкала «депресія» – 7,0 балів (високий рівень). Ця шкала, відповідно до [6], призначена для оцінки глибини суб'єктивних переживань, що виникають при зниженні домінуючого фону настрою. На другому місці знаходиться «жіночність» – 6,9 балів (оцінює ступінь ідентифікації досліджуваного з жіночою роллю, яку приписують культура і суспільство [6]). На третьому місці знаходиться шкала невротизму – 6,6 балів (показує рівень невротизації досліджуваних [6]). На четвертому місці знаходиться «товариськість» – 6,1 балів (спрямована на оцінку широти та інтенсивності спілкування [6]). На п'ятому місці знаходяться шкали «совісність» – 6,0 балів (показує ступінь поваги до соціальних норм та етичних вимог [6]) та «естетична вразливість» – 6,0 балів (оцінює чутливість до естетичних та художніх цінностей [6]). На шостому місці – шкала «розгальмованість» – 5,6 балів (оцінює ступінь стриманості, соціалізованості поведінки [6]). На сьомому місці – шкала «соромливість» – 5,2 балів (призначена для оцінки соромливості, скутості у міжособистісних стосунках [6]). На восьмому місці знаходяться шкали «психотизм» – 5,1 балів (оцінює ступінь психічної адекватності особистості [6]) та «загальна активність» – 5,1 балів (призначена для оцінки загального рівня активності, енергійності та стеничності особистості [6]).

Високий рівень депресії виявлено у 56,3% досліджуваних (36 осіб), середній – 39,0% (25 осіб), низький – 4,7% (3 особи). Високий рівень жіночності виявлено у 78,1% досліджуваних (50 осіб), середній – 21,9% (14 осіб), низького рівня жіночності не виявлено. Високий рівень невротизму виявлено у 51,6% досліджуваних (33 особи), середній – у 46,9% (30 осіб), низький – у 1,5% (1 особа) досліджуваних нашої вибірки. Високий рівень товариськості виявлено у 21,9% досліджуваних (14 осіб), середній – 73,4% (47 осіб), низький – 4,7% (3 особи). Високий рівень совісності виявлено у 17,2% досліджуваних (11 осіб), середній – 78,1% (50 осіб), низький – 4,7% (3 особи). Високий рівень естетичної вразливості виявлено у 4,8% досліджуваних (3 особи), середній – 93,8% (60 осіб), низький – 1,6% (1 особа). Високий рівень розгальмованості виявлено у 12,5% досліджуваних (8 осіб), середній – 71,9% (46 осіб), низький – 15,6% (10 осіб). Високий рівень соромливості виявлено у 31,3% досліджуваних (20 осіб), середній – 35,9% (23 особи), низький – 32,8% (21 особа). Високий рівень психотизму виявлено у 28,1% досліджуваних (18 осіб), середній – 59,4% (38 осіб), низький – 12,5% (8 осіб). Високий рівень загальної активності виявлено у 6,2% досліджуваних (4 особи), середній – 92,2% (59 осіб), низький – 1,6% (1 особа).

За результатами аналізу середніх значень шкал нижнього рівня у студентів-психологів ми виявили таку тенденцію. На першому місці знахо-

диться шкала «жіночність» – 7,8 балів (високий рівень). На другому місці знаходиться «депресія» – 6,6 балів (високий рівень). На третьому місці знаходиться шкала невротизму – 6,5 балів (середній рівень). На четвертому місці знаходиться «естетична вразливість» – 5,9 балів (середній рівень). На п'ятому місці знаходиться шкала «совісність» – 5,8 балів (середній рівень). На шостому місці – шкала психотизму – 5,6 балів (середній рівень). На сьомому місці – шкали «розгальмованість» – 5,5 балів (середній рівень) і «соромливість» – 5,5 балів (середній рівень). На восьмому місці – «загальна активність» – 4,7 балів (середній рівень). На дев'ятому – «товариськість» – 4,5 балів (середній рівень).

Високий рівень жіночності виявлено у 94,6% досліджуваних (35 осіб), середній – 5,4% (2 особи), низького рівня жіночності не виявлено. Високий рівень депресії виявлено у 62,2% досліджуваних (23 особи), середній – 37,8% (14 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень невротизму виявлено у 51,4% досліджуваних (19 осіб), середній – у 48,6% (18 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень естетичної вразливості виявлено у 5,4% досліджуваних (2 особи), середній – 94,6% (35 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень совісності виявлено у 5,4% досліджуваних (2 особи), середній – 89,2% (33 особи), низький – 5,4% (2 особи). Високий рівень психотизму виявлено у 32,4% досліджуваних (12 осіб), середній – 59,5% (22 особи), низький – 8,1% (3 особи). Високий рівень розгальмованості – не виявлено, середній – 97,3% (36 осіб), низький – 2,7% (1 особа). Високий рівень соромливості виявлено у 27,0% досліджуваних (10 осіб), середній – 67,6% (25 осіб), низький – 5,4% (2 особи). Високий рівень загальної активності – не виявлено, середній – 97,3% (36 осіб), низький – 2,7% (1 особа). Високого та низького рівнів товариськості не виявлено, середній – 100% (37 осіб).

За результатами аналізу середніх значень шкал нижнього рівня у студентів технічного спрямування виявлено наступну тенденцію. На першому місці знаходиться шкала «жіночність» – 7,6 балів (високий рівень). На другому місці знаходиться «депресія» – 6,8 балів (високий рівень). На третьому місці знаходиться шкала «невротизм» – 6,3 балів (середній рівень) та «соромливість» – 6,3 балів (середній рівень). На четвертому місці знаходиться «психотизм» – 6,2 балів (середній рівень). На п'ятому місці знаходиться шкала «совісність» – 6,0 балів (середній рівень). На шостому місці – шкала «естетична вразливість» – 5,8 балів (середній рівень). На сьомому місці – шкали «розгальмованість» – 5,6 балів (середній рівень) та «загальна активність» – 5,6 балів (середній рівень). На восьмому місці – «товариськість» – 4,5 балів (середній рівень).

Високий рівень жіночності виявлено у 92,3% досліджуваних (12 осіб), середній – 7,7% (1 особа), низького рівня жіночності не виявлено. Високий рівень депресії виявлено у 61,5% досліджуваних (8 осіб), середній – 38,5% (5 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень невротизму виявлено у 30,8% досліджуваних (4 особи), середній – у 69,2% (9 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень соромливості виявлено у 38,5% досліджуваних (5 осіб), середній – 61,5% (8 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень

психотизму виявлено у 46,2% досліджуваних (6 осіб), середній – 53,8% (7 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень совісності виявлено у 23,1% досліджуваних (3 особи), середній – 76,9% (10 осіб), низький – не виявлено. Високого та низького рівнів естетичної вразливості не виявлено, середній – 100% (13 осіб).

Високий рівень розгальмованості – не виявлено, середній – 100% (13 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень загальної активності – 7,7% (1 особа), середній – 92,3% (12 осіб), низький – не виявлено. Високого та низького рівнів товариськості не виявлено, середній – 100% (13 осіб).

За результатами аналізу середніх значень шкал нижнього рівня у інших досліджуваних виявлено наступну тенденцію. На першому місці знаходиться шкала «жіночність» – 6,7 балів (середній рівень). На другому місці знаходиться «товариськість» – 6,1 балів (середній рівень). На третьому місці знаходиться шкала «естетична вразливість» – 5,8 балів (середній рівень). На четвертому місці знаходиться «невротизм» – 5,6 балів (середній рівень). На п'ятому місці знаходиться шкали «депресія» – 4,9 балів (середній рівень) і «совісність» – 4,9 балів (середній рівень). На шостому місці – шкала «розгальмованість» – 4,5 балів (середній рівень). На сьомому місці – шкали «соромливість» – 4,0 балів (середній рівень) та «загальна активність» – 4,0 балів (середній рівень). На восьмому місці – «психотизм» – 3,6 балів (середній рівень).

Високий рівень жіночності виявлено у 64,3% досліджуваних (9 осіб), середній – 35,7% (5 осіб), низького рівня жіночності не виявлено. Високий рівень товариськості – 14,3% (2 особи), середній – 85,7% (12 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень естетичної вразливості виявлено у 7,1% досліджуваних (1 особа), середній – 92,9% (13 осіб), низький – не виявлено. Високий рівень невротизму виявлено у 42,9% досліджуваних (6 осіб), середній – 50,0% (7 осіб), низький – 7,1% (1 особа). Високий рівень депресії виявлено у 21,4% досліджуваних (3 особи), середній – 64,3% (9 осіб), низький – 14,3% (2 особи). Високий рівень совісності – не виявлено, середній – 85,7% (12 осіб), низький – 14,3% (2 особи). Високий рівень розгальмованості – не виявлено, середній – 71,4% (10 осіб), низький – 28,6% (4 особи). Високий рівень соромливості виявлено у 14,2% досліджуваних (2 особи), середній – 42,9% (6 осіб), низький – 24,9% (6 осіб). Високий рівень загальної активності – не виявлено, середній – 92,9% (13 осіб), низький – 7,1% (1 особа). Високий рівень психотизму виявлено у 21,4% досліджуваних (3 особи), середній – 35,7% (5 осіб), низький – 42,9% (6 осіб).

Далі розглянемо результати вивчення рівня емпатії у досліджуваних (методика «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. В. Бойко [5]). Середнє значення за загальним показником емпатії у досліджуваних 54% (19 балів, що відповідає заниженому рівню). Окремі показники емпатії: раціональний, емоційний та інтуїтивний канали емпатії, установки, що сприяють емпатії, проникаюча здатність в емпатії та ідентифікація в емпатії здійснюють приблизно однаковий внесок (15%) у загальний показник рівня емпатії у

досліджуваній вибірці. Досліджуваних з високим рівнем емпатії не виявлено, середній рівень емпатії властивий 28% досліджуваних, занижений рівень – 59% досліджуваних, дуже низький – 13%.

У студентів-психологів середнє значення за загальним показником емпатії – 51% (18 балів, що відповідає заниженому рівню). Досліджуваних з високим рівнем емпатії не виявлено, середній рівень емпатії властивий 16,2% досліджуваних, занижений рівень – 78,4% досліджуваних, дуже низький – 5,4%. Найбільший внесок у загальний показник здійснює інтуїтивний канал емпатії (20,5%), за ним іде раціональний канал емпатії (20,0%), наступний – проникаюча здатність в емпатії (18,9%), далі емоційний канал емпатії (18,3%) та установки, що сприяють емпатії (17,8%), на останньому місці – ідентифікація в емпатії (12,6%).

У студентів технічного спрямування середнє значення за загальним показником емпатії – 47% (17 балів, що відповідає заниженому рівню). Досліджуваних з високим та середнім рівнем емпатії не виявлено, занижений рівень емпатії властивий 84,6% досліджуваних, дуже низький – 15,4%. Найбільший внесок у загальний показник здійснює раціональний канал емпатії (22,4%), за ним іде інтуїтивний канал емпатії (19,6%), наступний – установки, що сприяють емпатії (18,7%), далі – ідентифікація в емпатії (14,2%), потім – емоційний канал емпатії (13,7%), на останньому місці – проникаюча здатність в емпатії (11,4%).

У інших досліджуваних середнє значення за загальним показником емпатії – 50% (18 балів, що відповідає заниженому рівню). Досліджуваних з високим рівнем емпатії не виявлено, середній рівень емпатії властивий 7,1% досліджуваних, занижений рівень – 85,8% досліджуваних, дуже низький – 7,1%. Найбільший внесок у загальний показник здійснює раціональний канал емпатії (20,3%), за ним іде показник «установки, що сприяють емпатії» (19,9%), наступний – проникаюча здатність в емпатії (16,3%), далі – інтуїтивний канал емпатії (15,5%), потім – ідентифікація в емпатії (14,7%), на останньому місці – емоційний канал емпатії (13,1%).

На наступному етапі нашого дослідження здійснено розрахунок факторних навантажень художніх орієнтацій студентів у сприйманні творів живопису. Для визначення системоутворювального фактору серед досліджуваних показників ми застосували метод факторного аналізу, який дозволяє шляхом розрахунку факторних навантажень виявити один або декілька показників у системі факторів, оптимально пов'язаних з усіма іншими [2]. Відповідно до [3] системоутворювальним є той фактор, який визначає об'єднання компонентів у систему. Іншими словами, за допомогою цих розрахунків визначається той з означених показників, оцінка студентами якого є визначальною в об'єднанні усіх виявлених характеристик у систему. При необхідності простежити певну тенденцію, вибудувати послідовність, розраховується ієрархія системоутворювальних факторів, яка супроводжує досліджуване явище, шляхом послідовного виключення системоутворювальних факторів із системи розрахунку факторних навантажень.

Розглянемо результати розрахунків факторних навантажень серед проявів художніх орієнтацій у сприйманні творів живопису у досліджуваних: емоційне навантаження твору (0,52); смислове навантаження твору (0,50); творчий підхід художника (0,48); техніка зображення (0,42). Отже, системоутворювальним серед проявів художніх орієнтацій у сприйманні творів живопису у досліджуваних є емоційне навантаження твору.

Результати розрахунку факторних навантажень після виключення основного системоутворювального фактора наступні: творчий підхід художника (0,44); смислове навантаження твору (0,42); техніка зображення (0,34). Таким чином, другим за значимістю є творчий підхід художника, смислове навантаження твору та техніка зображення мають найменше значення серед проявів художніх орієнтацій у сприйманні творів живопису.

Результати розрахунку системоутворювальних показників художніх орієнтацій досліджуваних у сприйманні творів живопису представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Системоутворювальні показники художніх орієнтацій студентів у сприйманні творів живопису

№ п\п	Ієрархія системоутворювальних факторів
	(у дужках подано результати розрахунку факторних навантажень)
1.	Емоційне навантаження твору (0,52)
2.	Творчий підхід художника (0,44)
3.	Смислове навантаження твору (0,42)
4.	Техніка зображення (0,34)

Для визначення особистісних характеристик, які впливають на художні орієнтації студентів у сприйманні творів живопису ми застосували метод множинного лінійного регресійного аналізу, що дозволяє виявити ті особистісні характеристики, при підвищенні рівня яких буде збільшуватися або зменшуватися (залежно від знаку перед коефіцієнтом) орієнтація студентів на емоційне навантаження твору живопису.

У лінійному варіанті цей метод полягає у побудові рівняння регресії, яке описує вплив групи факторів на результуючу ознаку. У найпростішому (парному) варіанті рівняння регресії має такий вигляд:

$$y = a + bx$$

Показник a – це вільний член рівняння, який виражає дію неврахованих у моделі факторів на змінну y ; показник b – це коефіцієнт регресії, який показує на скільки в середньому величина ознаки y зміниться при відповідній зміні на одиницю вимірювання ознаки x . Отже коефіцієнт регресії показує внесок ознаки x в ознаку y .

Рівняння множинної лінійної регресії дозволяє оцінити залежність результуючої ознаки від декількох факторів і має такий вигляд:

$$y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots$$

Параметрами оцінки моделі також є коефіцієнт множинної кореляції R , який є мірою лінійного множинного зв'язку одразу декількох факторів з результуючою ознакою, а також коефіцієнт детермінації R^2 , який показує яка доля дисперсії залежної змінної обумовлена сукупністю незалежних змінних [1].

Зі знаком «+» у рівнянні представлені особистісні характеристики, оцінка студентами яких підвищує їх орієнтацію на емоційне навантаження твору. І навпаки, зі знаком «-» у рівнянні представлено ті особистісні характеристики, оцінка яких понижує орієнтацію на емоційне навантаження картини.

Розглянемо побудовані рівняння множинної лінійної регресії для виявлення впливу особистісних характеристик на домінуючі художні орієнтації у сприйманні творів живопису у досліджуваних (табл. 3).

Таблиця 3

Рівняння множинної лінійної регресії для визначення впливу особистісних характеристик на домінуючі художні орієнтації студентів у сприйманні творів живопису

Рівняння регресії	R	R ²	p
$y = 3,62 + 0,38 A + 0,28 B + 0,27 C + 0,25 D + 0,24 E + 0,19 F + 0,18 G + 0,17 H - 0,42 I - 0,27 J - 0,24 K - 0,18 L$	0,70	0,50	0,00

Примітка: А – раціональний канал емпатії, В – ідентифікація в емпатії, С – загальна активність, D – совісність, Е – схильність до ризику, F – жіночність, G – інтуїтивний канал емпатії, H – установки, що сприяють або перешкоджають емпатії, I – розгальмованість, J – емоційний канал емпатії, K – проникаюча здатність в емпатії, L – сором'язливість; R – коефіцієнт регресії; R² – коефіцієнт детермінації; p – рівень статистичної значущості.

Отже, на орієнтацію студентів на емоційне навантаження у сприйманні творів живопису позитивно впливають (тобто підвищують її рівень) такі показники: раціональний канал емпатії, ідентифікація в емпатії, загальна активність, совісність, схильність до ризику, жіночність, інтуїтивний канал емпатії, установки, що сприяють або перешкоджають емпатії. Негативний вплив мають такі показники: розгальмованість, емоційний канал емпатії, проникаюча здатність в емпатії, сором'язливість.

Одержані результати дають можливість побудувати психологічний портрет студентів, схильних до орієнтації на емоційне навантаження твору, а також показують які саме особистісні характеристики виступають блокіраторами у сприйманні живопису.

Висновки. За результатами емпіричного дослідження виявлено тенденції прояву художніх орієнтацій, особистісних характеристик та емпатії у студентів.

На основі розрахунку факторних навантажень виявлено, що системоутворювальним фактором художніх орієнтацій студентів у сприйманні живопису є орієнтація на емоційне навантаження твору. Другим за значимістю є

творчий підхід художника, смислове навантаження твору та техніка зображення мають найменше значення серед проявів художніх орієнтацій у сприйманні творів живопису.

Із застосуванням методу множинного лінійного регресійного аналізу встановлено, що на орієнтацію студентів на емоційне навантаження у сприйманні творів живопису позитивно впливають такі показники: раціональний канал емпатії, ідентифікація в емпатії, загальна активність, совісність, схильність до ризику, жіночність, інтуїтивний канал емпатії, установки, що сприяють або перешкоджають емпатії. Негативний вплив мають такі показники: розгальмованість, емоційний канал емпатії, проникаюча здатність в емпатії, сором'язливість.

Перспективи подальших досліджень. Побудована за допомогою регресійного аналізу багатовимірна модель не є вичерпною і передбачає в подальшому виявлення нелінійного впливу особистісних характеристик та їх взаємодії на художні орієнтації студентів у сприйманні творів живопису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бурлачук Л. Ф.* Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов ; отв. ред. Крымский С. Б. – К. : Наук. думка, 1989. – 200 с.
2. *Бешелев С. Д.* Математико-статистические методы экспертных оценок / С. Д. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. – М.: Статистика, 1980. – 263 с.
3. *Бродовська В. Й.* Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів / В. Й. Бродовська, В. О. Грушевський, І. П. Патрик. – К. : Професіонал, 2007. – 512 с.
4. *Новиков А. М.* Методология художественной деятельности / А. М. Новиков. – М. : Эгвес, 2008. – 72 с.
5. *Бойко В. В.* Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других / В. В. Бойко. – М., 1996.
6. *Мельников В. М.* Введение в экспериментальную психологию личности / В. М. Мельников, Л. Т. Ямпольский. – М. : Просвещение, 1985. – 319 с.
7. Психодиагностический тест (ПДТ) В. Мельникова, Л. Ямпольского / Практикум по психодиагностике личности // Ред. Н. К. Ракович. – Минск, 2002. – С.75-91.
8. *Туник Е. Е.* Модифицированные креативные тесты Вильямса / Е. Е. Туник. – СПб. : Речь, 2003. – 96 с.
9. *Шепельова М. В.* Методичні матеріали для діагностики та розвитку здатності студентів до художньої діяльності [Електронний ресурс] / М. В. Шепельова // Стимулювання творчого сприймання інформації : методичні рекомендації / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В. О. Моляко. – К., 2018. – С. 47-53. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/712862/>
10. *Шепельова М. В.* Прояви перцептивно-мисленневих стратегій у художній діяльності студентів [Електронний ресурс] / М. В. Шепельова // Перцептивно-мисленневі стратегії творчого конструювання інформаційних систем у навчальній та трудовій діяльності : монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В. О. Моляко. – К., 2018. – С. 106-123. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/712092/>

REFERENCES TRANSLITERATED

1. *Burlachuk L. F.* Slovar-spravochnik po psikhodiagnostike / L. F. Burlachuk, S. M. Morozov ; отв. red. Krymskii S. B. – K. : Nauk. dumka, 1989. – 200 s.
2. *Beshelev S. D.* Matematiko-statisticheskie metody ekspertnykh otcenok / S. D. Beshelev, F. G. Gurvich. – M.: Statistika, 1980. – 263 s.

3. *Brodovska V. Y.* Tlumachnyi rosiisko-ukrainskyi slovnyk psykholohichnykh terminiv / V. Y. Brodovska, V. O. Hrushevskiy, I. P. Patryk. – K. : Profesional, 2007. – 512 s.
4. *Novikov A. M.* Metodologiya khudozhestvennoi deiatelnosti / A. M. Novikov. – M. : Egoves, 2008. – 72 s.
5. *Boiko V. V.* Energiia emocii v obshchenii: vzgliad na sebja i drugikh / V. V. Boiko. – M., 1996.
6. *Melnikov V. M.* Vvedenie v eksperimentalnuju psikhologiju lichnosti / V. M. Melnikov, L. T. Iampolskii. – M. : Prosveshchenie, 1985. – 319 s.
7. Psikhodiagnosticheski test (PDT) V. Melnikova, L. Iampolskogo / Praktikum po psikhodiagnostike lichnosti // Red. N. K. Rakovich. – Minsk, 2002. – S.75-91.
8. *Tunik E. E.* Modifitsirovannye kreativnye testy Viliamsa / E. E. Tunik. – SPb. : Rech, 2003. – 96 s.
9. *Shepelova M. V.* Metodichni materialy dlja diahnostryky ta rozvytku zdatnosti studentiv do khudozhnoi diialnosti [Elektronnyi resurs] / M. V. Shepelova // Stymuliuvannja tvorchoho sprymannja informatsii : metodichni rekomendatsii / V. O. Moliako, Yu. A. Hulko, N. A. Vahanova [ta in.]; za red. V. O. Moliako. – K., 2018. – S. 47-53. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/712862/>
10. *Shepelova M. V.* Projavy pertseptyvno-myslennievnykh stratehii u khudozhnii diialnosti studentiv [Elektronnyi resurs] / M. V. Shepelova // Pertseptyvno-myslennievi stratehii tvorchoho konstruiuvannja informatsiinykh system u navchalnii ta trudovii diialnosti : monohrafiia / V. O. Moliako, Yu. A. Hulko, N. A. Vahanova [ta in.] ; za red. V. O. Moliako. – K., 2018. – S. 106-123. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/712092/>

Shepelova M. V. Influence of personality characteristics on students' artistic orientations in painting perception. In the article, according to the results of empirical research, the tendencies of artistic orientations (“the emotional content”, “the technique of depiction”, “the artist’s creative approach” and “the semantic content”), personality characteristics and empathy displays among students are revealed. Basing on the factor weights calculation, it is revealed that a system-forming factor in the students' artistic orientations in painting perception is an orientation on emotional content of artistic work. The second in importance is the artist's creative approach, the semantic content of the work and the technique of depiction are of the least importance among the artistic orientations displays in the perception of artistic works. With the use of multiple linear regression analysis, it was found that the orientation of students on the emotional content of the work is positively influenced by the following indicators: rational channel of empathy, identification in empathy, general activity, conscientiousness, risk inclination, femininity, intuitive channel of empathy, attitudes that contribute to or impede empathy. The following factors have a negative impact: disinhibition, emotional channel of empathy, penetrating ability in empathy, modesty. Results give us a possibility to create a psychological portrait of students, oriented on emotional content of artistic work, and also show which the characteristics are blocking in painting perception.

Key words: artistry, artistic orientation in painting perception, personality characteristics, empathy, students.

Отримано 3.06.2019
